

Jacques Dreesde (1922-1944)

Frankenstraat 55, Maastricht

Ernst Homburg, 14 september 2021

Op donderdag 20 juni 2019 stonden wij ook op deze plek. Toen om het echtpaar Joseph Sanders (1889-1943) en Selma Sanders-Leeraar (1902-1943) te herdenken.

Nu staan wij hier om Jacques Dreesde (1922-1944), de oudste zoon van Selma, een gezicht te geven en te denken aan zijn leven en dat van zijn familie.

Jacques werd geboren op 15 juni 1922, en werd als Jacob Dreesde ingeschreven in het bevolkingsregister.¹ Zijn geboorte vond niet onder een goed gesternte plaats.

Op 7 augustus 1920 verloofde de toen 18-jarige Selma Leeraar uit Maastricht zich met de zes jaar oudere Ies Dreesde (1896-1943) uit Amsterdam. Een klein jaar later, op 29 juni 1921, traden zij in het huwelijk.² Ies opende een sigarenwinkel op de Grote Staat in Maastricht. De diepe economische crisis die in de jaren kort na de Eerste Wereldoorlog intrad, gooide echter roet in het eten. In januari 1922 ging Ies Dreesde failliet. Een maand later vluchtte hij naar zijn familie in Amsterdam, om de jaren daarna met ‘onbekende woon- of verblijfplaats’ van de aardbodem te verdwijnen.³

Selma was toen zo’n vijf maanden zwanger, zonder vaste inkomsten, en nog geen 20 jaar oud. Maar, zoals we in 2019 hebben gezien, zij was een dappere en sterke vrouw. In juni 1922 bracht zij haar zoon Jacob ter wereld en nam de zorg op zich, wellicht met enige steun van haar ouders.⁴ In december 1923 vroeg zij echtscheiding aan bij de Rechtbank. Ies Dreesde was nog steeds met de Noorderzon vertrokken en meldde zich niet. Eind mei 1924 werd het vonnis uitgesproken.⁵

---

¹ Dossier Jacob Dreesde, Informatiebureau van het Nederlandsche Roode Kruis, 's-Gravenhage. [Oorlogsarchief Rode Kruis | Nationaal Archief](#); Persoonskaarten, afdeling Burgerzaken Gemeente Maastricht.

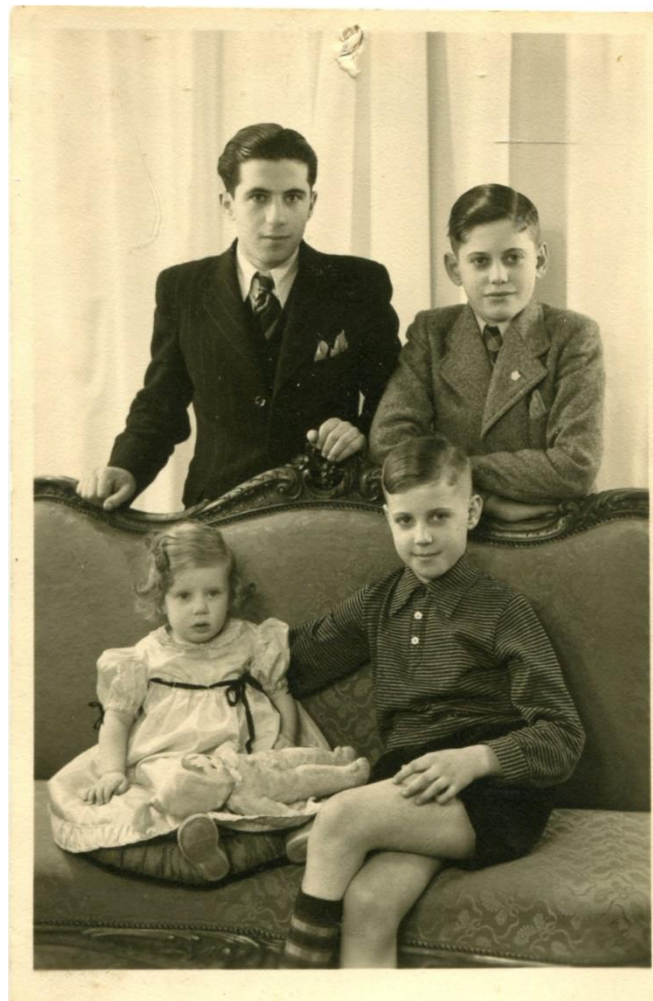
² [www.WieWasWie.nl](#); [Delpher.nl](#). Zie: *Nieuwe Israëlich Weekblad* (hierna NIW), 6 aug. 1920; *Limburger Koerier*, 10 aug. 1920; *Limburger Koerier*, 1 juli 1921; Persoonskaarten, afdeling Burgerzaken Gemeente Maastricht; politiedossiers Maastricht, met dank aan Erik F. van Rijsselt.

³ [Delpher.nl](#); *Limburger Koerier*, 26 jan. 1922; *Limburger Koerier*, 9 febr. 1922; *Limburger Koerier*, 18 febr. 1922; *Limburger Koerier*, 24 febr. 1922; *Limburger Koerier*, 7 juni 1922; *Het Nieuws van de Dag*, 9 juni 1921.

⁴ Persoonskaarten, afdeling Burgerzaken Gemeente Maastricht; *Limburger Koerier*, 24 juni 1922.

⁵ [Delpher.nl](#). *Limburger Koerier*, 4 dec. 1923; *Limburger Koerier*, 21 mrt. 1924; *Limburger Koerier*, 16 juni 1924; [www.WieWasWie.nl](#).

Een paar jaar later nam het leven van Jacob een nieuwe wending. Selma leerde de ruim 12 jaar oudere Joseph Sanders uit Rotterdam kennen, vermoedelijk in Maastricht, waar een zus en zwager van Joseph het Grand Hotel Wilhelmina aan de Wilhelminasingel 88-90 runden. Selma en Joseph trouwden op 29 september 1926, en vestigden zich daarna, tot 1932, in Rotterdam. Zij kregen drie kinderen: David in 1927, Mark in 1929 en nakomertje Anneke in 1939, die op wonderbaarlijke wijze alle drie de oorlog hebben overleefd.⁶

Achterste rij, v.l.n.r.: Jacques en David; voorste rij: Anneke en Mark. Foto waarschijnlijk genomen in augustus 1940

---

⁶ Gemeentearchief Rotterdam: gezinskaart NL-RtGAR_494-03_851-413_0442321R - Joseph Sanders; persoonskaarten, afdeling Burgerzaken Gemeente Maastricht; politiedossiers Maastricht, met dank aan Erik F. van Rijsselt; e-mails van Ewoud Sanders aan de auteur, d.d. 12 mei, 13 mei, 14 mei, 16 mei en 23 mei 2019.

In dit gezin groeide Jacob op. Voortaan werd hij Jacques genoemd. Hij was geheel in de familie Sanders-Leeraar geïntegreerd, en werd behandeld als de andere kinderen. Toen hij op 22 juni 1935 'Bar Mitswa' deed werd hij door Joseph en Selma Sanders *onze* oudste zoon Jacques genoemd.⁷ Het gezin was inmiddels naar Maastricht verhuisd, waar Joseph en Selma in 1933 het Grand Hotel Wilhelmina van Josephs zuster en haar man overnamen.⁸

De advertentie in het Nieuw Israëliisch Weekblad van 14 juni 1935, en het glas dat Jacques van zijn ouders kreeg toen hij Bar Mitswa deed.

Begin 1936 kocht het echtpaar een monumentaal pand aan de overzijde van de Wilhelminasingel, op nummer 73, en vestigde het Grand Hotel Wilhelmina daar.⁹ De kamers in het hotel op nummer 88-90 werden voortaan verhuurd als appartementen, veelal aan Joodse

⁷ NIW, 14 juni 1935.

⁸ Het gezin Sanders-Leeraar verhuisde op 29 december 1932 naar Maastricht. In oktober 1933 namen zij het hotel van Joseph Sanders' zus en zwager over. Zie: Persoonskaarten, afdeling Burgerzaken Gemeente Maastricht; www.WieWasWie.nl; Politiedossiers Maastricht, met dank aan Erik F. van Rijsselt; *Limburger Koerier*, 7 jan. 1933; *Limburgsch Dagblad*, 10 okt. 1933; NIW, 14 juni 1935; NIW, 28 juni 1935; NIW, 12 juli 1935; NIW, 19 juli 1935.

⁹ Het gezin verhuisde op 17 januari 1936 naar Wilhelminasingel 73. Zie: Persoonskaarten, afdeling Burgerzaken Gemeente Maastricht; NIW, 16 sept. 1936; NIW, 2 juni 1939; NIW, 21 juli 1939; *Limburger Koerier*, 3 jan. 1940; <https://www.monumenten.nl/monument/45213>; https://nl.wikipedia.org/wiki/Lijst_van_rijksmonumenten_in_Maastricht/Wilhelminasingel.

gezinnen die uit Duitsland waren gevlucht; terwijl ook enige kleine ondernemingen daar een onderkomen vonden.¹⁰

Als oudste zoon hielp Jacques ongetwijfeld mee in het hotel. Hij werd kok van beroep.¹¹

Inmiddels was Nederland door de nazi's bezet, die het de Joodse bevolking steeds moeilijker ging maken door bezittingen te confisqueren, bepaalde economische activiteiten te verbieden, en andere repressieve maatregelen. Op 11 december 1940 werd het pand Wilhelminasingel 88-90 door notaris Van Konijnenburg openbaar verkocht.¹² Een paar dagen later werd Jacques door een jonge vrouw beschuldigd van betrokkenheid bij diefstal van een tasje in een trein. Deze beschuldiging kon niet hard gemaakt worden, en er volgde geen veroordeling.¹³

Hoe lang Selma en Joseph hun hotel op nummer 73 hebben kunnen uitbaten is niet duidelijk. Zeker is dat begin 1941 het doek definitief was gevallen, want op 24 maart van dat jaar verhuisde het gezin naar een ruim pand op de Meerssenerweg nr. 321.¹⁴ Op 16 maart 1942 verhuisden ze, mogelijk gedwongen, weer naar Frankenstraat 55, waar we nu staan.¹⁵

De repressie door de bezetter werd ondertussen steeds scherper. Toen begin mei 1942 geconstateerd werd dat onbekenden bordjes met het opschrift 'Verboden voor Joden' hadden weg gehaald, arresteerde de SD als represaille twaalf 'notabelen' uit de Joodse gemeenschap in Maastricht, om een afschrikwekkende voorbeeld te stellen. Guus Wijngaard, die we

---

¹⁰ *Nederlandsche Staatscourant*, 17 okt. 1936; *Limburger Koerier*, 30 jan. 1937; *Nederlandsche Staatscourant*, 10 mrt. 1937; *Limburger Koerier*, 9 aug. 1937; *Limburger Koerier*, 1 aug. 1938; *Limburger Koerier*, 2 dec. 1939; *Limburger Koerier*, 22 mrt. 1940.

¹¹ Persoonskaart, afdeling Burgerzaken Gemeente Maastricht; Proces-verbaal Politie Maastricht, 17 december 1940, RHCL, GAM Gemeentepolitie Maastricht 1814-1994 20.108A 795, nummer 2389, met dank aan Erik F. van Rijsselt)

¹² *Limburger Koerier*, 23 nov. 1940, 30 nov. 1940 en 7 dec. 1940; politiedossiers Maastricht, met dank aan Erik F. van Rijsselt; <http://www.struikelsteentjes-maastricht.nl/c/centrum-oost/lb20540/wilhelminasingel-88>.

¹³ Proces-verbaal Politie Maastricht, 17 december 1940, RHCL, GAM Gemeentepolitie Maastricht 1814-1994 20.108A 795, nummer 2389, met dank aan Erik F. van Rijsselt).

¹⁴ NIW, 2 juni en 16 sept. 1939; persoonskaarten, afdeling Burgerzaken Gemeente Maastricht; politiedossiers Maastricht, met dank aan Erik F. van Rijsselt. Van het adres Wilhelminasingel 73 werd L. Rosenthal weggevoerd. Hij werd vermoord in Sobibor op 13 juli 1943. Zie: <http://www.maastrichtsegevelstenen.nl/oorlog2ex.htm>.

¹⁵ Persoonskaarten, afdeling Burgerzaken Gemeente Maastricht; politiedossiers Maastricht, met dank aan Erik F. van Rijsselt. Zie ook de Invaliditeitswet Rentekaart, van de Raad van Arbeid te Maastricht, voor Jacob Dreesde, voor de periode 1 febr. 1943 – 3 januari 1944.

vanochtend hebben herdacht, hoorde daartoe. En ook Joseph Sanders.¹⁶ Via Kamp Amersfoort belandde Joseph in Kamp Westerbork, waar vandaan hij direct op 16 juli 1942 naar Auschwitz werd vervoerd, en daar hij op 30 september 1942 werd vermoord.¹⁷

Nini Nafzger

Selma en haar vier kinderen konden voorlopig op Frankenstraat 55 blijven wonen. Selma en Jacques hadden een EHBO-diploma behaald, en kregen de taak oude en zieke joden te verplegen die niet op transport konden worden gesteld.¹⁸

---

¹⁶ RHCL, GAM, Gemeentepolitie Maastricht 1814-1964, inv. 20.108A, no. 1738, J1, 1277, 2956, en 4784; Herman van Rens, *Vervolgd in Limburg*, pag. 91; politiedossiers Maastricht, met dank aan Erik F. van Rijsselt; e-mail Ewoud Sanders, 12 mei 2019, met bijlagen. Zie ook: Marjolein Vlieks, 'Biografie Gustaaf Wijngaard_NE_DEF'.

¹⁷ [anon.]. '4 mei herdenking met indrukwekkende sprekers,' *De Heemsteder*, 12 mei 2010; <https://www.joodsmonument.nl/nl/page/130980/joseph-sanders>; e-mail van Tom Verwajen aan de auteur, 8 juni 2019.

¹⁸ E-mail Ewoud Sanders aan auteur, 16 mei 2019; [anon.]. '4 mei herdenking met indrukwekkende spreker,' *De Heemsteder*, 12 mei 2010. + Kaart Jacques uit de cartotheek van de Joodse Raad.

Jacques kreeg in die tijd verkering met Nini Nafzger uit een niet-Joodse familie die in Maastricht aan de Jekerweg woonde. Jacques en Nini waren ‘verloofd’, misschien niet formeel, maar ze hadden een nauwe band. Ook Selma kon goed met haar ‘toekomstige schoondochter’ opschieten.¹⁹

Op 30 maart 1943 stonden echter ook Selma en haar kinderen op een lijst van personen die naar Westerbork moesten worden gedeporteerd. De drie jongste kinderen werden snel naar onderduikadressen gebracht en hebben, zoals gezegd, de oorlog overleefd.²⁰ Jacques bleef bij zijn moeder. Het verhaal gaat dat hij dat deed omdat zij suikerziekte had. Vanwege hun werk als ziekenverzorgers wist de Joodsche Raad met succes voor beiden nog enig uitstel te bepleiten.²¹

Maar 20 oktober 1943 werden Selma en Jacques toch opgepakt. Op 22 oktober kwamen ze in Westerbork aan. Jacques werd ondergebracht in barak 69.²² In Westerbork werd een kaartsysteem aangelegd met informatie over alle Joodse mannen, vrouwen en kinderen die daar werden geïnterneerd. Op de kaart van Jacques wordt hij getypeerd als ‘een flinke kracht, die in alle omstandigheden zijn positieven bij elkaar weet te houden’.²³ In dat opzicht leek hij zeker op Selma. Misschien dat de mededeling op de kaart het doel had om Jacques niet direct naar een ‘vernietigingskamp’ af te voeren, maar eerst tewerk te stellen.

De positieve levenshouding van Selma en Jacques blijkt ook op indrukwekkende wijze uit de briefkaarten die zij vanuit de trein – toen zij op 16 november 1943 samen met 993 anderen onderdeel waren van het 81ste transport van Westerbork naar Auschwitz – naar Nini Nafzger hebben verstuurd.²⁴

---

¹⁹ Zie de briefkaarten die hieronder worden genoemd. Een ook met dank aan Ewoud Sanders.

²⁰ E-mail van Ewoud Sanders, 30 juni 2019.

²¹ Politiedossiers Maastricht, met dank aan Erik F. van Rijsselt; e-mail Ewoud Sanders aan auteur, 16 mei 2019; e-mail Erik F. van Rijsselt aan Ewoud Sanders en de auteur, 1 december 2020.

²² Politiedossiers Maastricht, met dank aan Erik F. van Rijsselt; e-mail Ewoud Sanders aan auteur, 16 mei 2019. Cartotheek Joodse Raad.

²³ Cartotheek Joodse Raad.

²⁴ Joseph was op 16 juli 1942 reeds met het 2^e transport uit Westerbork weggevoerd. Zie: Guus Luijters, *In memoriam: de gedeporteerde en vermoorde Joodse, Roma en Sinti kinderen 1942-1945* (Amsterdam: Nieuw Amsterdam, 2012), 43-45.

De kaart van Selma moest Nini doorsturen aan Selma's drie ondergedoken kinderen. In 2019 hebben we die kaart uitgebreid geciteerd.²⁵

Groeten
 Biefje liefste Nini.
 Sur mijn laatste kaart uit.
 Met Zitten in de trein hebben
 allen goeden moed. J bent en
 blijft steeds in mijn gedachten. Wees
 flink, het allerbeste voor jullie alle
 en apart voor Janw. Jac Tot ziens
 De hartelijke groeten voor
 alle Selma

Wij komen terug hoor
 We groeten aan alle
 bekenden en apart
 voor Janw van Janw
 altijd toebehorende
 Jac
 AFZ. Wans de cheminde
 Jan

17/11/43
 GRONINGEN
 BRIEFKAART
 NEDERLAND
 45
 1

Makger.
 Jokersweg 113
 Maastricht

²⁵ Foto's van de hieronder geciteerde briefkaarten werden bij opgestuurd door Ewoud Sanders, e-mail 13 mei 2019. Ze zijn ook geëxposeerd in een tentoonstelling in Auschwitz. Zie ook: Herman van Rens, *Vervolgd in Limburg*, pp. 139, 263, 393.

Jacques schrijft:

“Lieve Nini, dus mijn laatste kaart uit Ned. Zitten in de trein. Hebben allen goede moed. Je bent en blijft steeds in mijn gedachten. Wees flink. Het allerbeste voor jullie allen en apart voor jou, Jac. Tot ziens.”

En op de adreskant:

*“Wij komen terug hoor. De groeten aan alle bekenden en apart voor jou, van jouw altijd toebehoordende Jac.
Afz.: dans le chemin de fer.”*

Dit zijn de laatste levensteken die we hier in Neerland van Selma en Jacques hebben vernomen. Direct na aankomst, op 19 november 1943 werd Selma in Auschwitz vermoord.²⁶

Wanneer Jacques vermoord is weten we niet. Hij werd tewerk gesteld en is waarschijnlijk na Selma overleden. Slechts 21 jaar oud.²⁷

Het Informatiebureau van het Nederlandse Rode Kruis deed na de oorlog onderzoek naar de sterfdatum van Jacques, maar kon geen specifieke datum achterhalen. In het typerende naoorlogse kille, eufemistische en juridische taalgebruik, schreef het Informatiebureau in haar rapport:²⁸

‘Gezien hetgeen omtrent de plaats van tewerkstelling der gedeporteerden van de leeftijd van de vermiste in het hieronder bedoelde rapport is vermeld; (...) moet worden aangenomen dat Jacob Dreesde uiterlijk 1 april 1944 in Auschwitz/ Birkenau aan de gevolgen van ziekte, uitputting, vergassing of anderszins is overleden.’

Ik geef nu graag het woord aan Ewoud Sanders, die bovenstaande met persoonlijk verhalen en inzichten zal aanvullen.

---

²⁶ <https://www.joodsmonument.nl/nl/page/130979/selma-sanders-leeraar>.

²⁷ Overlijdensakte Jacob Dreesde, in Politiedossiers Maastricht, met dank aan Erik F. van Rijsselt.

²⁸ Dossier Jacob Dreesde, Informatiebureau van het Nederlandsche Rode Kruis, 's-Gravenhage.
[Oorlogsarchief Rode Kruis | Nationaal Archief](#)